

Zárójelentés

az NKFIH FK 124042 számú, Cirkuláció és disszenzus a magyar kulturális elitben című projekthez

Célkitűzés

A kutatás célkitűzése a magyar kulturális elitben zajló változások és folyamatosság vizsgálata volt. Arra kerestük a választ, hogy az elmúlt tíz év során milyen változások zajlottak az elitszempontban a rekrutáció, a státuszelérés és a különböző erőforrásokkal való ellátottság szempontjából. Kutatásunk központi kérdésfeltevése volt, hogy a kulturális elitre, amely a rendszerváltás és a poszt-szocializmus évtizedei során erős stabilitást és meritokratikus rekrutációs mintázatokat mutatott, hogyan hatott a kétezres évek végén felgyorsuló generációváltás, valamint a 2010-es nagymértékű politikai elit-cirkuláció.

Kutatási kérdések és hipotézis

Fő kutatási kérdésünk a következő volt: Mik a fő változások a kulturális elit karakterében és összetételében?

- Hogyan változnak a kulturális elit attitűdjei, normái, politikai értékei és identitása? Növekszik-e a disszenzus?

- A 2010-es választások következtében a szokásosnál nagyobb politikai elitszere zajlott Magyarországon (kritikus választás). Hogyan hatott a politikai változás a kulturális elitre? Milyen mértékben figyelhető meg a politikai patronázs jelensége a pozicionális kulturális elitben?

- Hogyan hatottak a politikai változások a reputációs elitre? Változott-e a kulturális kánon a politikai beavatkozás és a generációváltás hatására? Kik ma a legtekintélyesebb kortárs értelmiségiek? Hogyan hatottak ezek a folyamatok a pozicionális kulturális elitre?

Hipotézisünk szerint a politikai elit beavatkozásai következtében krízis alakult ki a magyar kulturális elitben, melynek következményei különbözőek voltak az egyes elitszempontokra nézve. A reputációs elitszempont politikai eszközökkel nem leváltható, míg a pozicionális elittagok könnyebben lecserélhetőek. Az egyenlőtlen cirkuláció növekvő disszenzust okozott a új összetételű kulturális elit attitűdjeiben, normáiban és identitásában.

A kutatás menete

A kutatási kérdéseinket kevert módszerek (mixed methods) segítségével igyekeztünk megválaszolni. A projekt első évében (egy rövid pilot kutatás után) megtörtént a legnagyobb volumenű tervezett adatfelvétel: egy korábbi adatbázissal összehasonlítható, a pozicionális és a hólabda alapú mintavételt kombináló, 60 perces kérdőív volt, melyet a Medián Intézet kérdezett le 2018 első felében. Ennek eredménye egy 458 elittagot tartalmazó SPSS adatbázis

lett, mely a kutatás kvantitatív elemzéseinek alapjául szolgált. Emellett, a kutatási tervben írottaknak megfelelően, további, kvalitatív terepmunkára is vállalkoztunk: 20 interjút készítettünk egy előzetesen kiválasztott kulturális terület, az irodalom elitjének tagjaival. Az interjúkból és a „kulturharc” foglalkozó újságcikkekből egy kvalitatív (Maxqda) adatbázist is felépítettünk, a tartalomelemzést elősegítendő.

A projekt második évétől megkezdődött az összegyűjtött kvantitatív és kvalitatív adatok elemzése, és a tudományos közösségnek való bemutatása. Ekkor vált szükségessé Vit Eszter bevonása a projektbe, aki kapcsolathálózat-elemzésre alkalmas adatbázist készített az elitsurvey adataiból. Szerencsére a projekt által megkívánt terepmunka már a COVID járvány előtt lezajlott, így a pandémia „csak” az eredmények disszeminációját hátráltatta, a nemzetközi konferenciák elhalasztása miatt vált szükségessé a projekt meghosszabbítása. A halasztásnak egy előnyös következménye lett ugyanakkor, hogy így még a projekt futamideje alatt meg tudott jelenni az összes vállalt publikáció, annak ellenére, hogy a nemzetközi folyóiratokban megjelenő társadalomtudományi cikkek átfutási ideje meglehetősen hosszúra nyúlik. A fentebb említett, COVID miatti költség-átütemezéseken kívül az eredeti költségtervtől egy ponton tértünk el lényeges mértékben: az adatfelvevő cég jutányos áron végzett munkája lehetővé tette a projekt végén még egy kisebb lakossági adatfelvétel elvégzését 2021-ben.

Kutatási eredmények

1. Módszertani eredmények

A kevert módszerekkel készült, terepmunkát is tartalmazó elitkutatás megerősítette, illetve a speciális magyar kontextusban alkalmazta az elitkutatások szakirodalom által leírt módszertani kihívásait. Az elit, mint nehezen elérhető társadalmi csoport kérdőíves és interjú kutatásának problémáit a kutatásunkról szóló esettanulmány segítségével mutattam be. A szakirodalom és az esettanulmány alapján fő kihívásként a mintavétel, a nemválaszolás és az interjúszituáció problémáit azonosítottam. Bemutattam a célcsoport operacionalizálásából, az elit defenzivitásából és a megosztott elitben való kutatói pozicionalitásból adódó nehézségeket, melyek jelentősen befolyásolják a kutatási eredményeket. A tanulmányban tárgyalt nem valószínűségi mintavételi technikák, az alanyok közreműködésre bírásának különböző módszerei valamint a kérdezőnek az alannal szembeni kutatói pozíciójára való reflektálás más nehezen elérhető csoportok kutatása számára is hasznosítható. A populáción belül relatíve kis létszámú és nehezen válaszadásra bírható csoport kutatása ugyanakkor egy hasonló volumenű átlagos kutatáshoz képest nagyobb idő- és költségfordítást igényel.

Konferenciaelőadás:

Kristóf Luca: RESEARCHING A POLARISED ELITE. A MIXED METHODS CASE STUDY. "Back to the Future?" European Progressions and Retrogressions 6th Interim Conference. Political Sociology Research Network 32 European Sociological Association Maynooth, 2020 október

Publikáció:

Kristóf Luca (2019): Szelekció, defenzivitás, pozicionalitás: Az elit, mint nehezen elérhető társadalmi csoport kutatásának módszertani problémáiról. POLITIKATUDOMÁNYI SZEMLE 28 : 2 pp 37-60.

2. Eredmények a kulturális elit cirkulációjával és disszenzusával kapcsolatban

2.1. Kultúrpolitika

A 2010 utáni kormányok kulturális politikáját elemeztük annak ideológiai tartalma, a kulturális politika pártpolitikai célra való használata (instrumentalizáció), valamint a kulturális erőforrások újraelosztása és az ezzel összefüggő eliticsere szempontjából. A 2010-es kormányváltás után jelentős, politikailag motivált eliticsere, valamint a kulturális pozíciók és erőforrások részbeni újraelosztása zajlott le. Az Orbán-kormányok erőteljes kísérleteket tettek az elit körében a korábbi baloldali többség megváltoztatására. A szimbolikusan legfontosabb kulturális területeken: a színház és az irodalom terén dúlt leginkább a kultúrharc. Ez a harc ugyanakkor nem csak a pozíciókért és az erőforrásokért, hanem a kulturális reputáció elnyeréséért is zajlott.

A posztkommunista tradicionalizmus (Csillag–Szelényi 2015) számos elemét láthattuk megjeleníteni a közpolitikai döntéseket kísérő diskurzusban. A nemzeti értékek, a nemzeti jelleg hangsúlyozása különösen áthatotta a kormányzat kulturális stratégiáját, a kereszténységre való utalások is gyakoriak voltak. Az antiliberalis program többi eleme a kulturális politikában elszórta, nem koherensen jelent meg. A poszt-kommunista tradicionalizmus kisebbség- és migrációellenes agendája más közpolitikai területeken sokkal erőteljesebben érvényesül. Míg a nemzeti radikális szerzők kultusza fontos eleme volt a kulturális politika patrióta-nacionalista jellegének, addig ugyanezen szerzők antiszemitizmusa inkább kényelmetlen a kulturális kormányzatnak.

A posztkommunista tradicionalizmus retorikája számos esetben narratív keretként szolgált a kormányzat számára az intézményi autonómiák visszavágásához és a régi kulturális struktúrák felszámolásához; ennek végcélja pedig a kulturális pozíciók és erőforrások újraelosztása volt. A kormányzat ezt a célt a kulturális kánon átírása, a kulturális mező elitpozícióinak elfoglalása és új kulturális intézmények és pozíciók alapítása révén igyekezett elérni.

A kormányzat céljai közül legkevésbé sikeresnek a kulturális kánon megváltoztatása mondható. Az intézményi és pénzügyi újraelosztás sokkal sikeresebb volt. A kulturális pozíciók feletti politikai patronázs klientalista irányban megerősödött: a kormányzathoz lojális értelmiségiek jelentős szerepet kaptak a kulturális döntéshozatalban. Ezzel a döntéshozatal centralizáltabbá vált, a miniszterelnök saját maga dönt a kulturális elitpozíciókól, és erős döntéshozatali jogköröket delegál csak neki felelős megbízottaknak. Ez a szisztéma nagyban megkönnyíti a diszkrecionális közpolitika-csinálást és teret enged a kormányközeli érdekcsoportok közötti lobbizásnak. Mindezen folyamatok eredménye a kulturális politikában a nagypolitikai célok elsőbbsége, a kulturális politika instrumentalizációja.

A kulturális politika az Orbán rezsimben tehát több lépést is tett egy autoriterebb hatalomgyakorlás irányába. Mindazonáltal, Magyarország „építész” típusú állam maradt a (Hillman-Chartrand–McCaughey 1989), továbbra is messze áll a diktatórikus államok „mérnök” ideáltípusától. Nincs állami cenzúra; számos kulturális területen az állam inkább gyenge (pl. könyvkiadás, könnyűzene). Az ideológia-vezérelt közpolitika néhány, prioritást élvező területre korlátozódik.

Publikációk:

Kristóf Luca (2021): From Cultural Policy towards Cultural Politics? The Case of the Hungarian Cultural Sphere. *International Journal of Cultural Policy*. Volume 27/2 pp 191-201.

Kristóf Luca (2021): Ideológia és instrumentalizáció: Kulturális politika a NER-ben. In: *Kultúracsaták. Kulturális elit és politika a mai Magyarországon*. Budapest: Gondolat Kiadó pp 13-34.

2.2. Elitcsere

A kutatás egyik legfontosabb kérdése volt, hogy a kulturális eliten belül kimutatható-e az elitcsere, a rekrutációs szempontok megváltozása, és ez hogyan hat az elit összetételére, politikai beállítottságára.

A magyar kulturális elit demográfiai jellemzőit tekintve idős, erősen férfitöbbségű, Budapesten születettekkel jelentősen felülreprezentált. Tagjainak többsége iskolázott szülők gyereke, akinek karrierútja általában budapesti elitegyetemeken át vezetett az elitbe.

Az elit körülbelül negyede került az elitbe 2010-ben vagy utána, tehát már a NER korszakában, azonban az intézmény- és médiavezetői csoportban, valamint a piaci elitben ez majdnem az elittagok felére igaz. Egyfelől ez természetes cirkuláció, és a mintavételi sajátságok is okozzák (hiszen például a kulturális díjaik alapján az elitbe kerültek vagy az akadémiák megválasztott tagjai halálukig az elit tagjainak számítanak, míg a vezetői pozíció csak bizonyos ideig tart). Ugyanakkor úgy tűnik, 2010 után változhatott az elit rekrutációjának merítési bázisa, mivel az „újonnan jöttek” között kevesebb lett a budapesti születésű, illetve a magát baloldalinak valló elittag.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy megszűnt volna a kulturális elitben a baloldali és liberális túlsúly. A politikai attitűdök összességében 2018-ban is a 2009-es elitminta arányaihoz hasonlóan alakultak; a kulturális elit már a kétezres évek során polarizálódott ideológiailag. A 2018-as elit különböző csoportjai között ugyanakkor jelentős különbség volt politikai önbesorolásuk tekintetében: az intézmény- és médiavezetők sokkal inkább jobboldaliak volt, mint az elit többi része, ami politikai patronázsra utal.

Összességében a 2009-es és a 2018-as kulturális elittagok között szocio-demográfiai értelemben nem sok különbséget találhattunk. Kulturális tőkájük is igen hasonló volt: magas apai iskolázottság, diplomások szinte 100%-os aránya (50% budapesti elitképző intézményekben, 40% tudományos vagy művészeti fokozat), magas idegennyelv-tudás, szakmai díjak tulajdonlása (70%). Amiben jelentősen különböztek, azok a politikai attitűdjeik voltak, ami a kulturális elit rekrutációjának politikai befolyásoltságát támasztja alá.

Konferenciaelőadás:

Kristóf Luca: POLITICAL APPOINTEES OR AUTONOMOUS INTELLECTUALS? Leaders of Cultural Institutions in the Orbán-regime. New Nationalisms in an Open World. IPSA 26th World Congress of Political Science. Lisbon, 2021. július

Publikáció:

Kristóf Luca (2021): Kikből áll a mai magyar kulturális elit? Elitcsere és megosztottság. In: Kultúracsaták. Kulturális elit és politika a mai Magyarországon. Budapest: Gondolat Kiadó pp 35-53.

2.3. A kulturális eliten belüli polarizáció és reputáció

A kulturális elit a kétezres években növekvő mértékben polarizálódott, és a polarizáció a kétezer-tízes években is kitartott, miközben az elit eredeti baloldali dominanciája kissé csökkent. Bár a kulturális mező szekértábor-struktúrája jóval 2010 előttre nyúlik vissza, az Orbán-kormányzat az elitcsere forszírozásával és az erőforrások újraosztásával tovább mélyítette a már eleve létező megosztottságot. Így azt feltételeztük, hogy a politikai táborosodás nem csak intézményi és ideológiai megosztottságként van jelen a kulturális mezőben, hanem a kulturális reputáció megoszlását is befolyásolja.

Ezt a feltételezést a kulturális elit reputációs szavazatainak eloszlásán keresztül vizsgáltuk meg. Azt feltételeztük, hogy az „*Ön szerint kik a mai magyar kulturális élet legnagyobb alakjai?*” kérdésre adott válaszok esetében a jelölő és a jelölt közös politikai beállítottsága, azaz a köztük lévő politikai homofília növeli a jelölés esélyét. Mivel a reputációs hálózatban megjelenő politikai homofília a hipotézis szerint nem pusztán a közös értékek okozta vonzódás, hanem a kulturális mező polarizált szekértábor-struktúrájának az egyének közötti relációk szintjén megjelenő következménye, ezért feltételezésem szerint csak a jobb- és a baloldaliakat érinti, a magukat a skála közepére helyezőket nem.

Eredményeink szerint a szavazatok többsége baloldaliaktól ment baloldaliak számára, valamint a baloldaliak a jobboldaliaktól és a centristáktól is több szavazatot kapnak, mint megfordítva. Volt néhány személy a hálózatban, aki különösen sok jelölést kapott. Négy olyan kulturális “sztár” volt azonosítható, aki az átlagos jelölésszámnál jelentősen (legalább három szórásnyival) több szavazatot kapott. Ez a négy sztár együtt megkapta az összes szavazat felét. Közülük hárman baloldaliként, egyvalaki pedig centristaként határozta meg önmagát.

A reputációs hálózat elemzését LRQAP módszerrel Kisfalusi Dorottya és Vit Eszter végezte el. A modell függő változója a jelölések alapján kialakított mátrix volt, a magyarázó változó pedig a jelölő és a jelölt politikai önbesorolásának hasonlósága, azaz a politikai homofília.

A reputációs szavazatok hálózatelemzése számos szociológiai faktor hatását kimutatta a jelölések megoszlására. A korábbi kutatásokkal ellentétben a kulturális szereplők alapvető szocio-demográfiai jellemzői (nem, kor, születési hely) nem voltak ezek között. Mivel a magyar kulturális elitben a férfiak erősen felülreprezentáltak, és az átlagéletkor magas, talán éppen ezért nincs hatásuk ezeknek a jellegzetességeknek a reputációra. A születési hely esetében éppen így Budapest erősen felülreprezentált (az elit tagjainak fele a fővárosban született), ez azonban nem

függött össze a kapott szavazatok számával. Az iskolázottság azonban igen: a budapesti elitegyetemek végzettjei hajlamosabbak voltak egymást jelölni a magyar kultúra legnagyobb alakjainak. Ez az eredmény megerősíti a kulturális mező intézményi struktúrájának fontosságát a reputáció megoszlásában.

A hálózat olyan szereplői, akiknek a teljesítményét a múltban kulturális díjjal ismerték el, nagyobb eséllyel kaptak reputációs szavazatokat. Szintén szignifikáns homofília volt megfigyelhető azok között, akik ugyanabban a művészi vagy kulturális szférában tevékenykednek, vélhetően azért, mivel ők eleve jobban ismerik egymás munkáját. Emellett a kulturális elit tagjai általában is jobban ismerik a művészek tevékenységét, mint a tudósokét vagy a kulturális intézményvezetőket, így a művészeti diploma is nagyobb reputációval korrelált. Az intézményvezetői pozíció viszont nem függött össze a reputációval, illetve, a sztárok kizárása esetén egyenesen negatív összefüggést mutatott a kapott szavazatokkal. Ennek talán az volt az oka, hogy az intézményvezetők, akiket a helyi vagy a központi kormányzat nevezett ki, stratégiai pozíciójuk által tagjai voltak ugyan az elitnek, ez a pozíció azonban nem garantált nekik olyan reputációt, mint a kulturális teljesítmény a híres művészeknek vagy tudósoknak.

Két olyan, a hírnévhez kötődő változót is találtunk, ami korrelál a reputációval. Akik már 2010 előtt is tagjai voltak a kulturális elitnek, azok reputációja magasabb volt. Hasonló volt az összefüggés az országos médiában való szerepléssel. Az okság iránya azonban korántsem egyértelmű; lehetséges, hogy a nagyobb reputációval rendelkezők könnyebben maradtak bent hosszabb időn át az elitben, illetve az is, hogy a nagyobb reputációval rendelkezőket kereste többet a média.

A reputációs szavazatok hálózatelemzésének fő célja a politikai homofiliával kapcsolatos hipotézis tesztelése volt. Eredményeink szerint a baloldaliság jelentősen növelte annak esélyét, hogy a szintén baloldali nézeteket vallók nagyra becsüljenek (a kultúra nagy alakjának tartsanak) egy adott szereplőt. A jobboldaliak között a homofília azonban csak abban az esetben volt kimutatható, ha a legnagyobb sztárokat kizártuk a hálózatból (ekkor a baloldali homofília továbbra is jelen volt, a jobboldalinál kissé erősebb, de nagyságrendileg ahhoz hasonló mértékben). Ez az eredmény azt sugallja, hogy a jobboldali szereplők elismerték ugyan a legnagyobb baloldali szereplők teljesítményét, ettől eltekintve azonban ők is hajlamosak voltak a saját magukhoz hasonló politikai nézeteket vallókra szavazni. A politikai középben a homofília hatása azonban a sztárokat kizárva sem volt szignifikáns, ez az eredmény így a politikai polarizáció és a homofília közötti előzetesen feltételezett kapcsolatot támasztotta alá.

A szekértábor-alapú politikai homofília tehát egyfelől jelen volt a reputációs hálózatban, másfelől látható, hogy néhány, nagyon nagy reputációval rendelkező kulturális szereplő tekintélye átívelt a táborok határain. Ez a szekértáborokon átívelő elismerés azonban csak egy irányba, jobbról balra működött. Nem találtunk a baloldal által is elismert jobboldali sztárokat, ami a reputációs hálózat baloldali dominanciáját mutatja.

Az eredmények szerint mind a két politikai táborra igaz mindazonáltal, hogy a táborhoz való tartozás olyan erőforrás, ami nem elsősorban a kulturális teljesítményen alapul, mégis növeli a reputációt. A kulturális reputáció termelésének rendszere így megerősíti a politikai identifikációt a szekértábor-hatáson keresztül: ha az egyén növelni akarja a reputációját, megéri csatlakoznia az egyik táborhoz. A táborokon kívül maradás olyan stratégia, amely számottevő reputációs költségekkel járhat, ami hozzájárul a megosztott struktúra fennmaradásához.

A politikai homofília kulturális reputációra gyakorolt hatásának kimutatása a magyar kulturális elit konkrét megosztottságának bemutatásán túl a reputációtermelés kultúrszociológiai elméletének továbbfejlesztéséhez is hozzájárul.

A reputációtermeléssel kapcsolatos kutatási kérdések megválaszolásához a hálózatelemzésen kívül kvalitatív részkutatást is végeztünk egy esettanulmányként kiválasztott kulturális szférában: az irodalmi mezőben.

A kortárs irodalmi mező reputációtermelési folyamatai jól mutatják a kultúrszociológiai hagyomány által leírt működési és intézményi jellegzetességeket: az informális hálózatok szerepét, a publikációs fórumok – folyóiratok és könyvkiadók – közötti hierarchiát és a szereplőknek a mezőbeli elismerés erősen kompetitív és hierarchikus volta miatti frusztrációját. Mindezeket a viszonyokat átszövik a politikai megosztottságból eredő konfliktusok: az irodalmi mező intézményi struktúráját tekintve formálisan is megosztott, informálisan pedig erősen szankcionálja a politikai törésvonalak átlépését. A baloldali-liberális tábor majd egy évtizednyi NER-korszak után is dominál a reputáció tekintetében. A legtekintélyesebb szereplőinek teljesítménye az egész irodalmi mezőben elismert, a reputációtermelés legnagyobb presztízű intézményei és hálózatai is e táborhoz kapcsolódnak. Mindez az újratermelődés a mező erős tehetetlenségi nyomatékát mutatja.

A kulturális mező működésének logikája szerint a korlátozott kulturális termelés szférájában a megélhetés alapvetően a reputációért folytatott harc kimeneteléből következik – a „magas” kultúrában a piaci siker nem elsődleges jelentőségű, ami különösen igaz egy olyan kisméretű könyvpiac esetében, mint amilyen a magyar, ahol könyveinek kiadásából igen kevés szerző tud csak megélni. A reputáció szerepét a megélhetésben az állam ugyan ki tudja küszöbölni a kormányzathoz politikailag lojális irodalmi szereplők direkt támogatásával azonban a kulturális mező egészének működési logikájához képest ez csak kevesek számára elérhető erőforrás.

A szekértáborokhoz csatlakozás, és a táborok határainak állandó újratermelése a határátlépések szankcionálásával egyéni szinten ésszerű viselkedés: a politikai táborhoz tartozás a kulturális szereplők számára erőforrást jelent a csoport cserefolyamataiban való részvétel által (meghívások, recepció, egymás munkájának elismerése, ösztöndíj-ajánlások). Az interjúk kutatás eredményei azt is megmutatták, milyen negatív ösztönzőkön keresztül működik ez a struktúra: a fenyegető létbizonytalanság, a híd-szerep ellen ható társas nyomás és a kultúrharcot az erőforrások újraelosztásával, a kánon átírásának szándékával felerősítő politikai környezet a kulturális mező szereplőit erős nyomás alá helyezi. Mindezek következtében a megosztottság az újabb generációk esetében is újratermelődik.

Ennek az erősen megosztott kulturális mezőnek, az irodalomnak a példája megmutatta, hogy milyen mechanizmusok hozzák létre, illetve termelik újra a megosztottságot; ugyanakkor azt is, hogy a politikai beavatkozások miért nem tudják alapvetően befolyásolni a reputációs viszonyokat. Ebben a mezőben, ahol nem fontosak a formális, intézményes pozíciók, a kánon kormányzati eszközökkel megrendíthetetlennek tűnik.

Konferenciaelőadás:

Kristóf Luca: Reputational Networks in a Divided Elite.

Careers and Networks of Nonelected Elites, ECPR General Conference, 2019. szeptember 4-7. University of Wrocław.

Kristóf Luca: Canon formation in a polarised cultural elite.

Cultural consumption and stratification, 14th ESA (European Sociological Association) Congress, University of Manchester, 2019. aug 21-24.

Kristóf Luca: Kulturális kanonizáció egy megosztott elitben

Vezér, demokrácia, politikatudomány. Konferencia Körösnéyi András 60. születésnapja alkalmából 2019. április 3. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Kristóf Luca: Kulturális kanonizáció egy megosztott elitben

Széchenyi István Szakkollégium SZISZ 32 Konferencia, Budapesti Corvinus Egyetem, 2019. május 25.

Publikáció:

Kristóf Luca – Kisfalusi Dorottya – Vít Eszter (2021): Political homophily in cultural reputational networks. *Poetics*. 2021 <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2021.101538>

Kristóf Luca (2021): Elfogultság és szekértáborok: Politikai polarizáció és reputáció az elitben. In: *Kultúrcsaták. Kulturális elit és politika a mai Magyarországon*. Budapest: Gondolat Kiadó pp 54-70.

Kristóf Luca (2021): Kultúrharc újratöltve: Reputáció a megosztott irodalmi elitben. In: *Kultúrcsaták. Kulturális elit és politika a mai Magyarországon*. Budapest: Gondolat Kiadó pp 71-101.